

Взаємодія з батьками, стиль батьківського виховання, спільне проведення вільного часу, підтримка дітей у навчанні

Сім'я є першим шаблоном соціалізації дитини, де вона здобуває базові соціальні навички суспільного життя.

Від того, як батьки сприймають і розуміють підлітка, його потреби, інтереси, психологічні стани й переживання, залежить формування цінностей, ідеалів, вироблення самооцінок і оцінок людей, що їх оточують. Усе це позначається на соціальній адаптації дітей.

Спілкування з батьками

- За даними опитування, 88% учнівської молоді, незалежно від статі, легко розмовляти на теми, що хвилюють, саме з матір'ю.
- 65% опитаних зазначили, що можуть легко обговорювати свої проблеми з батьком.
- Дівчатам складніше, порівняно з хлопцями, довіряти свої проблеми батькам (58% проти 73% відповідно).
- З віком простежується тенденція до ускладнення обговорення молоддю особистих проблем з батьками. Так, якщо в 6 класі 93% опитаних легко спілкуються на теми, що хвилюють, з матір'ю і 75% – з батьком, то серед учнів ПТНЗ ці відсотки зменшуються до 82% і 55% відповідно (табл. 1).
- За даними опитування, в сімейному колі проблеми і новини щодня або майже щодня обговорюють понад 60% опитаних.
- Більшість опитаних (36%) гуляють разом з членами родини в середньому рідше, ніж раз на тиждень, чверть (25%) – щотижнево. Майже чверть учнів ПТНЗ і студентів ВНЗ, незалежно від рівнів акредитації, взагалі не практикували цього ніколи (23 і 22% відповідно).
- 47% молоді відвідують місця розваг разом з батьками рідше, ніж раз на тиждень. Майже третина учнів ПТНЗ і студентів ВНЗ, незалежно від рівнів акредитації, взагалі ніколи не відвідують місць розваг разом з батьками (28 і 26% відповідно).

Таблиця 1

Рівень спілкування з батьками на теми, що хвилюють учнівську молоді, залежно від статі та типу навчального закладу, %

	6 клас			8 клас			10–11 клас			ПТНЗ			ВНЗ I–II рівнів акредитації			ВНЗ III–IV рівнів акредитації		
	Хлопці	Дівчата	Всі	Хлопці	Дівчата	Всі	Хлопці	Дівчата	Всі	Хлопці	Дівчата	Всі	Хлопці	Дівчата	Всі	Хлопці	Дівчата	Всі
З матір'ю розмовляти:																		
Легко і дуже легко	92	93	93	89	90	90	83	85	84	83	81	82	82	84	83	84	86	85
Складно і дуже складно	6	6	6	10	8	9	15	13	14	14	14	14	14	15	14	15	11	13
З батьком розмовляти:																		
Легко і дуже легко	81	69	75	75	61	68	71	53	62	65	42	54	64	46	55	73	58	67
Складно і дуже складно	11	21	16	14	26	20	16	33	25	15	30	23	15	31	23	21	29	25

Поінформованість батьків щодо життя дітей

Друзі:

- 70% учнівської молоді зазначили, що мати добре знає їхніх друзів.
- Лише 36% учнівської молоді вважає, що батько добре знає їхніх друзів. 7% опитаних зазначили, що батько нічого не знає.

Витрачання грошей:

- В більшій мірі контролює витрати мати, про що повідомили 52% опитаних.
- Більше третини обох батьків небагато знають про те, як дитина витрачає гроші (39 і 38% відповідно).
- Батько частіше, ніж мати, нічого не знає про те, як дитина витрачає гроші (14% проти 7%).
- З дорослішанням дитини обоє батьків поступово втрачають контроль над тим, куди дитина витрачає гроші.

Проведення дитиною часу після навчання:

- Відсоток обізнаності серед матерів вищий, ніж серед батьків (67% проти 39% відповідно).
- З дорослішанням дитини відсоток обох батьків, хто «знає небагато» або взагалі «нічого не знає», де буває дитина після навчання, стрімко зростає: батьки учнів 6 класу – в середньому 24%, учнів 8 класу – 27%, учнів 10–11 класів – 29%, учнів ПТНЗ – 31%, студентів ВНЗ I–II рівнів акредитації – 33% і студентів ВНЗ III–IV рівнів акредитації – 38%.

Де зазвичай дитина буває ввечері:

- Відсоток обізнаності серед матерів вищий, ніж серед батьків (66,5% проти 45% відповідно).
- Майже третина обох батьків знають небагато про те, де дитина буває ввечері (26% – мати, 28% – батько).

- В середньому 8% обох батьків узагалі нічого не знають про те, де їхня дитина буває ввечері.

Проведення вільного часу:

- Відсоток добре обізнаних батьків зменшується з дорослішанням опитаних у середньому з 63,5% до 48% серед матерів і з 47% до 20% серед батьків. Відповідно зростає відсоток тих, хто зовсім не поінформований з цього питання (з 5 до 8% серед матерів і з 9 до 16% серед батьків).
- Третина обох батьків (33% – мати, 35% – батько) небагато знали про те, як їхні діти проводять вільний час.
- Матері завжди більше знали про дозвілля власних дітей, і ця тенденція спостерігалася в усіх вікових групах і типах навчальних закладів (рис. 1).

Батьківська любов, турбота і взаєморозуміння в сім'ї

- 96% опитаних упевнені в любові матері.
- В любові батька впевнені 70–82% опитаних.
- Найменше відчують на собі батьківську любов учні ПТНЗ і студенти ВНЗ I–II рівнів акредитації (90–93% відповідно з боку матері, 65–67% відповідно з боку батька).
- Від 78 до 82% респондентів вважали, що мати завжди допомагає настільки, наскільки їм це необхідно.
- Впевненість стосовно батьківської допомоги була в межах 47–57%.
- Спроможність матері зрозуміти проблеми і турботи дитини вища, ніж батька (68% проти 42%).
- З дорослішанням дитини зменшується взаєморозуміння між нею й батьками (серед матерів – з 76,5% до 58,5%, серед батьків – з 49% до 35%).

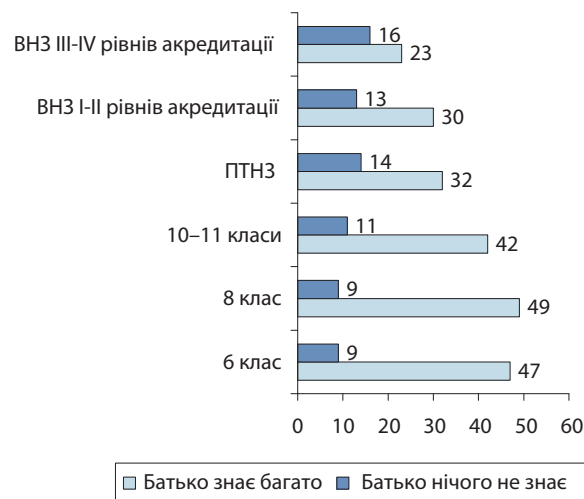
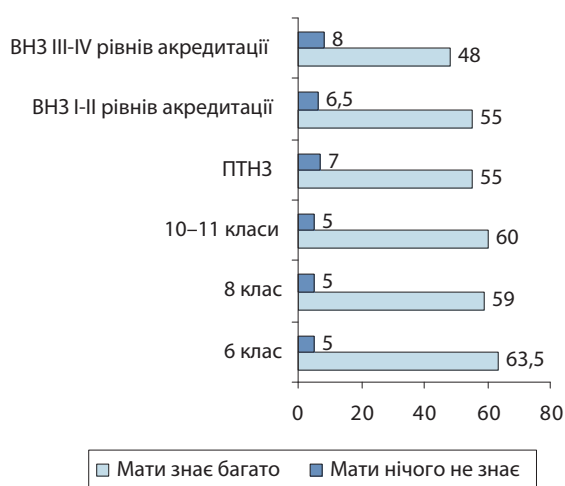

Рис. 1. Обізнаність батьків стосовно того, що дитина робить у вільний час, за типом навчального закладу, %

Особливості виховання підлітків

- Кожний десятий опитаний вважав, що батьки ставляться до нього, як до малої дитини (мати – 13%, батько – 11%). При цьому, порівняно з опитуванням 2006 року, ці показники зовсім не змінилися¹.
- Контролюють дітей в усьому 48% матерів шестикласників і трохи менше матерів восьмикласників і учнів ПТНЗ (44 і 43% відповідно).
- З віком контроль повільно зменшився до 26% серед студентів ВНЗ III–IV рівнів акредитації (рис. 2).
- Для батьків контроль менш характерний: відповідні показники склали 36–31% у шестикласників і восьмикласників, 29–27% серед учнів 10–11 класів і ПТНЗ.

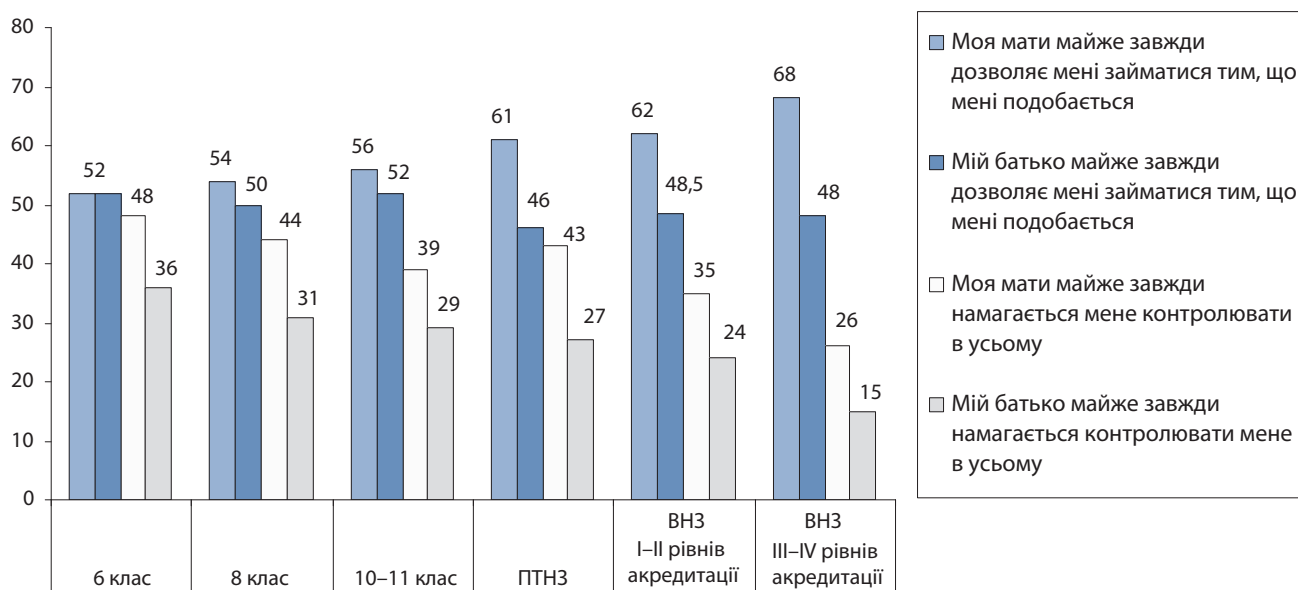

Рис. 2. Питова вага учнівської молоді, батьки якої або майже завжди дозволяють займатися тим, що подобається, або майже завжди намагаються в усьому контролювати, за типом навчального закладу, %

Батьківська допомога в навчанні

- 81% опитаних упевнені в готовності батьків взяти участь у вирішенні проблем, які виникають у навчальних закладах.
- 85% упевнені в тому, що батьки цікавляться справами в навчальному закладі.
- 82% упевнені, що батьки заохочують їх добре вчитися.
- 69% зазначили, що батьки готові прийти в навчальний заклад і поговорити з учителями.
- Батьки 53% опитаних завжди готові допомогти з виконанням домашнього завдання (табл. 2).

¹ Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді: монографія / О. М. Балакірева, Н. О. Рингач, Р. Я. Левін та ін.; наук. ред. О. М. Балакірева. – К.: Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка, 2007. – С. 34.

Практика покарання

- 50% опитаних зазначили, що їхні батьки пояснювали, що вони зробили неправильно і чому їх покарано.
- 19% зазначили, що їхні батьки пояснювали рідко або ніколи не пояснювали.
- З дорослішанням дітей батьки рідше вдавалися до пояснень – це робили 66% матерів і 52% батьків шестикласників, 61,5–45,5% відповідно батьків восьмикласників, 53–39% батьків старшокласників (10–11 класи), 48–34% батьків учнів ПТНЗ, 47–29% батьків студентів ВНЗ I–II рівнів акредитації, 48–33% батьків студентів ВНЗ III–IV рівнів акредитації.
- Негайно карали без будь-яких пояснень у середньому 5% матерів і батьків; переважна більшість обох батьків (85% – матері, 72% – батьки) робили

це рідко або не робили ніколи.

- Не робили ніяких зауважень і ніяк не карали дітей за неправильні, з погляду батьків, вчинки – 19% матерів і 21% батьків.

Висновки

З віком батьки й діти децю дистанціюються один від одного, що призводить до певних труднощів у спілкуванні, недовіри, а це, в свою чергу, зазвичай відбивається на поінформованості батьків стосовно життя власних дітей.

- Поінформованість батьків про проведення їх дітьми вільного часу зменшувалася в середньому на 7–25%. Нічого не знали про це 20–36% батьків.
- Матері виявились обізнанішими стосовно життя власних дітей.

Питома вага учнівської молоді старших вікових груп, яка впевнена в допомозі батьків у навчанні, % стверджувальних відповідей за статтю і типом навчального закладу

Мої батьки...	10–11 клас		ПТНЗ		ВНЗ I–II рівнів акредитації		ВНЗ III–IV рівнів акредитації	
	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата	Хлопці	Дівчата
	Сума відповідей «повністю згодні» і «згодні»							
...завжди готові допомогти, якщо виникають проблеми в школі	81	83	77	83	80	81	77	84
...готові прийти в школу і поговорити з учителями	73	83	73	69	68	70	56	57
...заохочують мене добре вчитися	83	84	77	85	82	82	78	85
...цікавляться моїми справами в школі	83	88	78	85	82	88	82	95
...завжди готові допомогти виконати домашнє завдання	56	54	60	58	52	50	49	47

- Опитані респонденти впевнені в любові матері на 94% (виняток становили учні ПТНЗ – 90%), а стосовно любові батька – 79% школярів, 67% учнів ПТНЗ і студентів ВНЗ усіх рівнів акредитації.
- Батьки близько 40% опитаної учнівської молоді не перешкождали прийняттю дітьми самостійних рішень.
- Реакція матері на неправильні вчинки дітей була педагогічнішою, ніж батька: помилковість вчинків і причин покарання пояснювали в середньому понад 50% матерів і 42% батьків.
- В Україні телевізор і обідній стіл є тими центрами, які об'єднують сім'ю. Перегляд телепередач і споживання їжі найчастіше були загальними сімейними заняттями, про що відмітили 73–86% опитаних.
- В сімейному колі щодня або майже щодня проблеми обговорював 61% респондентів.
- Абсолютно впевнені в тому, що батьки завжди готові допомогти, 50% опитаної учнівської молоді.

Рекомендації

На державному рівні

- Ввести посаду психолога в усіх медичних і навчальних закладах.
- Впровадити в навчальних закладах психологічне тестування, щоб оцінювати емоційний стан й визначати групи ризику щодо депресивного стану й суїцидальної поведінки серед учнівської молоді.
- Активізувати профілактичну роботу з попередження суїцидальної поведінки серед учнівської молоді.

На регіональному рівні

- Впровадити в діяльність навчальних закладів і закладів охорони здоров'я мультидисциплінарний підхід з надання допомоги дітям з групи ризику щодо депресивного стану й суїцидальної поведінки з залученням лікаря, психолога, педагога, однокласників, батьків. Проводити психокорекцію, психотерапію з використанням сучасних підходів у цьому напрямку.

На рівні окремих навчальних закладів

Рекомендувати практику постійних контактів навчального закладу з сім'єю підлітка, максимально посилити співпрацю з батьками, фокусуючи їхню увагу на:

- постійній взаємодії сім'ї і школи;
- опануванні батьками основ педагогічної культури і сучасних методів виховання, підвищення рівня знань про особливості підліткового віку;
- поліпшенні поінформованості батьків про життя дітей;
- посиленні ролі батька в сімейному вихованні підлітків;
- дотриманні балансу втручання в життя дитини і самостійності, любові і вимогливості, контролю і дозволу обґрунтованих батьківських вимог і недопущення диктату в сім'ї;
- обов'язковому поясненні причин покарання й аналізі мотивів неправильної поведінки дітей;
- створенні сімейних традицій, які б об'єднували різні покоління, й умов для постійного довірливого спілкування в сімейному колі.

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Балакірева О. М., к. соц. н., Інститут економіки та прогнозування НАН України;
 Бондар Т. В., к. соц. н., Український інститут соціальних досліджень ім. О. Яременка;
 Артюх О. Р., Український інститут соціальних досліджень ім. О. Яременка;
 Сакович О. Т., Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні.